

ситѣ. Ако сждимъ по аналогия съ сръбскитѣ „сбори“, може да се направи заключение, че българскиятъ съборъ издавалъ сжщо тѣй и закони, откривалъ епархии, избиралъ епископи и т. н. По-точни известия имаме само за три събора, които се свикали, за да осждятъ богомилитѣ и другитѣ еретици, единиятъ въ 1211 г., а другитѣ два около 1350—1355 г. г. Отъ събори сж избрани царетѣ: Константинъ, Михаилъ Бдински и Александъръ⁷⁷.

17. *Права и закони*. И до сега още нигде не е намѣренъ български законникъ, подобенъ на законника на сръбския царъ Душана, на хърватския Винодолския статутъ, на руската Правда, на полския Вислицки статутъ и на чехския Jus Conradi. Затова пѣкъ въ документитѣ намираме следи отъ старославянскитѣ правни обичаи, които и до сега още се употребяватъ отъ народа отъ Истрия до Марица⁷⁸. Стариненъ славянски обичай била солидарната отговорностъ на селото за всички извършени около него престѣпления, ако не се намѣри самиятъ престѣпникъ (у руситѣ круговая порука). Налагането парично наказание пеня върху селата въ такива случаи се наричало и по сръбски, и по български *глоба*. За отбелязване е ограничението на този институтъ въ вирпинската грамота: „глоби не бива да се взиматъ отъ села, а само отъ виновнитѣ, и то по сждебенъ редъ“⁷⁹. Тукъ византийското схващане за личната отговорностъ измѣстило стария славянски правовъ обичай. Дали това е било изключение само за Вирпинския манастиръ, или пѣкъ е обичай, който се е вмѣкналъ въ Македония, достѣпна за византийскитѣ правни възгледи, за жалостъ, си остава неразрешено. Солидарната отговорностъ и до сега е запазена по цѣла Турция. Въ България общи парични наказания били: *вражда* — за убийство (срб. вражда, ст. чех. глава), която въ XIV в. се нарича вече по грѣцки *фунъ* (φύνος); следъ това *разбой* — за грабежъ, извършенъ вътре въ общината; налагало се общо парично наказание и за кражба на конъ и на рогатъ добитѣкъ, което въ XIII в. (както и въ Сърбия) се наричало *конска вражда*, а въ XIV в. — *конскій татѣ*. Терминътъ *гадалство* въ витошката грамота е неясенъ; можемъ само да припомнимъ Душановото постановление, което изисквало отъ село, гдето магьосници извадятъ трупъ отъ гроба и го изгорятъ, да плати *вражда*⁸⁰. Тѣзи глоби за углавни престѣпления се събирали отъ севаститѣ и отъ прахторитѣ (метехати, μετέχαι, ἑχαι μετοχήν).

Пакъ въ вирпинската грамота намираме и другъ единъ юридически терминъ: *потка* (сжщото и по старосръбски) — глоба за нарушено право на владение, за пускане на добитѣкъ въ чужда ливада, лозе или нива.

Наредъ съ това неписано, обичайно право имало още и писани правни положения, именно въ договоритѣ съ чужденци и въ привилегиитѣ на боляри и манастири. Сръбскитѣ и босненски паметници сж издадени отъ Миклошичъ въ „Monumenta Serbica“ (всичко 497), а Медо Пуцичъ е издалъ намиращитѣ се въ архивитѣ на Дубровникъ (442), безъ да смѣтаме прѣснатитѣ по разни списания и по описания на пѣтешествия. Вѣроятно, много сж били и българскитѣ документи, обаче, до сега сж публикувани само седемъ (стр. 289). Архимандритътъ на Вирпинския манастиръ представилъ на царъ Константинъ цѣла архива хрисовули отъ българскитѣ царе Романа, Петра, Калояна, Калимана, отъ грѣцкитѣ императори Диогена, Никифора, Алексия, Мануила, Теодоръ Ласкарисъ, Исаака, Ватацеса и сръбския великъ жупанъ Немана. Сега манастирътъ е изчезналъ заедно съ цѣлата си архива. Орѣховскиятъ манастиръ сжщо тѣй притежавалъ хрисовули (богочертана писмене) отъ старитѣ царе. Царъ Шишманъ III видѣлъ въ Рилския манастиръ грамотитѣ на Асена II, Калимана I „и на всички български царе, негови прадѣди, дѣди и родители“. Сега е известна само Шишмановата грамота. Въ